

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De Praktijk

Nieuwe autoriteit in de jeugdhulpverlening

Aad Tijssens

Vanaf zijn eerste optreden in het Werktheater in Amsterdam (Van Lawick, 2006) ben ik zeer gecharmeerd geraakt van de methodiek van 'geweldloos verzet' van Haim Omer (2004; 2007), tegenwoordig de methodiek van 'de nieuwe autoriteit' genoemd (Omer, 2011). Ik ben als systeemtherapeut werkzaam bij Parlan, een instelling die jeugd- en opvoedhulp biedt aan kinderen en hun ouders, en ik werk dagelijks met ouders en 'lastige' pubers.

Destijds in Amsterdam dacht ik deze methodiek nog gemakkelijk te kunnen toepassen, maar zo werkte dat niet. Zoals Omer zelf al aangaf: 'Het zijn geen trucjes'. Deze methodiek vraagt om veel uitwerking in de praktijk, en een concrete handleiding zat er niet bij. Nu, jaren later, ben ik wijzer geworden en meerdere collega's in het veld hebben zich over de methodiek gebogen (Rodenburg, Breugem, & De Tempe, 2010), waardoor die zich anno 2012 geëvolueerd heeft tot een krachtige opvoedingsstijl die toepasbaar is op alle leeftijden en opvoedingssituaties (Rodenburg, 2012).

Bij mijn eigen zoektocht kwam ik tot de conclusie dat er in de methodiek wel degelijk een opbouw zit en zoals ik het zie, zijn er uit deze opbouw vier basisvragen af te leiden die leidend zijn voor mijn handelen: (1) Kan ik met ouders/opvoeders helder krijgen dat er een circulair patroon is ontstaan, waarin een complementaire of symmetrische escalatie telkens terugkeert? (2) Zijn ouders gemotiveerd om dit patroon te doorbreken middels een andere aanpak, de aanpak van geweldloos verzet? (3) Zijn ouders/opvoeders in staat met name hun eigen emoties te beteugelen en hun neiging om op te voeden middels allerlei vormen van dwang los te laten? (4) Zijn ouders/opvoeders en vooral alleenstaande ouders in staat een netwerk te organiseren dat hen kan steunen?

Nadat ik deze opbouw voor mezelf helder had gekregen, worstelde ik als therapeut met de vraag: 'Hoe breng ik deze methodiek op ouders over?' Een cursus van Frans Duintjer, 'Geweldloos verzet, een nieuwe methode om agressief gedrag van kinderen te stoppen', heeft mij daarin behoorlijk op weg geholpen, doordat ik leerde het accent te leggen op de negatieve interactiecirkels tussen de gezinsleden (Rodenburg, Breugem, & De Tempe, 2010). Deze cirkels kunnen leiden tot een symmetrische escalatie van continue ruzie en boosheid van ouder en kind en/of tot een complementaire escalatie, waarbij het dreigen van het kind leidt tot het toegeven door de ouders. Deze beide vormen van escalatie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden doordat de symmetrische escalatie de complementaire escalatie uitlokt en de complementaire escalatie de symmetrische escalatie in de hand werkt.

Met de focus op de interactiecirkels wordt het kindprobleem weer een circulair systeemprobleem. In feite wist ik dit al, maar ik moest het zelf opnieuw ontdekken en er gebruik van maken. Nu teken ik met de ouders stevast een cirkel en ik vraag door naar het verloop van de escalaties: wat gebeurt er, wie doet wat en wat gebeurt er daarna? Vervolgens probeer ik met de gezinsleden het vervolg te voorspellen. Met behulp van twee casussen wil ik het werken met de interactiecirkels toelichten.

Bij ons werd aangemeld voor therapeutische gezinsbehandeling een gezin bestaande uit een vader, een moeder en een zoon van zeven jaar. De aanmelding was tot stand gekomen via het Advies- en meldpunt kindermishandeling, vanwege huiselijk geweld door de vader; hij sloeg zijn vrouw en kinderen. Er bestonden tussen de ouders (beiden goed opgeleid) grote verschillen in visie op de opvoeding. Met name over de aanpak van hun oudste zoon, die enkele kenmerken liet zien die passen binnen het autistische spectrum. Hun vraag was: 'Help ons met de opvoeding van ons kind en help ons met onze relatie, waarbij we voortdurend letterlijk met elkaar botsen'.

Vanuit deze voorgeschiedenis concludeerde ik dat er sprake was van een escalierend patroon tussen de ouders onderling en tussen ouders en kind. Nadat we duidelijke afspraken hadden gemaakt over de veiligheid waaraan iedereen zich zou houden en zich ook hield, ontstond er ruimte om met de ouders hun patroon circulair uit te tekenen. In mijn achterhoofd had ik het plan dat dit hun enig inzicht zou opleveren en dat ze zouden inzien dat hun huidige aanpak onvoldoende effect had. Op het moment

van inzicht zou ik hun een andere aanpak kunnen voorstellen. Met daarbij de bijkomstigheid, dat als zij gezamenlijk achter een andere aanpak stonden, dit de ouders zou kunnen verbinden.

Vanuit de interactiecirkel, die ik met de ouders tekende en waarbij ik doorvroeg naar hun aanpak van hun zoon, werd vrij snel een vicieuze cirkel duidelijk. Moeder beschermde haar zoon tegen haar man, omdat ze haar man veel te kort door de bocht vond. Maar als zij de zoon beschermde, reageerde haar man de volgende keer nog korter door de bocht. Het kind wist niet waar het aan toe was, de ouders kregen ruzie, het kind kwam 's avonds uit bed en bleef op de trap zitten, mogelijk angstig hopen dat de ruzie over zou gaan. Moeder bracht het kind dan meestal naar bed en bleef daar tot hij insliep, waarna ze van haar man het verwijt kreeg dat ze bij haar zoon gebleven was.

Nadat beide ouders erkenden dat het verloop van de ruzies er inderdaad zo circulair uit zag, vroeg ik of de huidige aanpak effect had. Beide ouders zeiden 'nee', waarna ik kon vragen of ze een andere aanpak wilden uitvoeren. 'Als het maar helpt', zeiden ze allebei. Daarna legde ik hun de methodiek van de 'nieuwe autoriteit' voor. Ze zouden moeten beginnen met een gezamenlijke aankondiging aan hun zoon welke concrete gedragsverandering ze van hem wilden (Omer, 2011). Zij wilden van hem horen wat hij kon doen om in zijn bed te blijven en zij zouden hem beloven dat zij geen ruzie meer zouden maken als hij in zijn bed lag.

Deze fase kost veel tijd, je moet als therapeut goed invoegen, goed naar de ouders luisteren en goed doorvragen, wie doet wat en wanneer, en wat doet de ander dan, zodat je de circulariteit goed in beeld krijgt. En je moet je niet laten verleiden uit de circulariteit te treden door bijvoorbeeld in te gaan op alleen de kindproblematiek. Dat maakt de ouders immers minder actief om te kijken naar hun eigen aandeel in de cirkel, dat deel waarop ze wel invloed hebben.

De eerste aankondiging mislukte; de ouders zaten ruim twintig minuten op de kamer van hun zoon. Moeder gaf te veel suggesties en vader reageerde negatief en dreigend op de ideeën van zijn zoon om in bed te blijven. De ouders herhaalden te veel en werden boos op elkaar. Toen hun zoon zei 'Ik blijf in bed', ging vader hem ondervragen hoe hij dat dacht waar te maken.

Hierna heb ik nieuwe instructies gegeven. Deze instructies waren duidelijker, korter en concreter. Daarnaast vroeg ik nog eens goed door bij

vader om helder te krijgen hoe hij nu precies omging met zijn kinderen. Vader voelde zich hierdoor meer serieus genomen en ging gemakkelijker overstag om het opnieuw te proberen.

Bij deze nieuwe poging hielden de ouders het veel korter en concreter en ze hadden met elkaar een tijd afgesproken dat ze op de kamer van hun zoon zouden blijven. Hun zoon gaf antwoord dat hij op zijn kamer zou blijven en de ouders verlieten daarop direct zijn kamer. Hierna is hun zoon niet meer uit zijn bed gekomen en maakten de ouders minder ruzie met elkaar. Doordat de ruzies en spanning afnamen, ontstond er ruimte om de relatieproblemen te bespreken.

Bij onze afdeling Therapeutische Gezinsbehandeling werd aangemeld een gezin met een meisje van zestien jaar vanwege fysiek en verbaal geweld jegens haar Indonesische moeder. De vader, die dertig jaar ouder dan moeder was, was nog maar een half jaar terug overleden. Vader was degene in het gezin die altijd alles had geregeld en hij was zeer autoritair in de opvoeding. Moeder stond er nu alleen voor en moest zich bezighouden met dingen die vroeger haar man deed, zoals autorijden, administratie, financiën en het onderhoud van het huis. Zij kon de situatie nauwelijks aan. Door het overlijden van vader was het gezin totaal ontregeld, ofschoon het gewelddadige gedrag van hun dochter daarvoor al speelde.

Het eerste gesprek vond plaats met moeder, dochter en de gezinsvoogd. De gezinsvoogd hield al rekening met een eventuele uithuisplaatsing. Moeder en dochter keken elkaar voortdurend boos aan en zaten meters uit elkaar. De hulpvraag kwam vanuit de gezinsvoogd: 'Zou jij kunnen helpen om de communicatie tussen moeder en dochter te verbeteren?'

Het volgende gesprek had ik met moeder alleen, haar dochter kwam niet opdagen, iets dat bij deze methodiek overigens geen enkel bezwaar is. In dit gesprek liet moeder mij de blauwe plekken op haar armen zien. Moeder gaf aan dat ze in de ruzies met haar dochter zelf ook sloeg en schold. Ik stelde haar voor dat zij zelf als eerste met het gewelddadige gedrag zou stoppen en dat ze dat tegen haar dochter zou zeggen.

Middels het tekenen van een interactiecirkel gaf ik moeder inzicht in het escalerende patroon. Het werd duidelijk dat moeders reacties alleen maar olie op het vuur waren. Verder had haar dochter gevraagd of moeder iedere dag voor haar wilde koken. Ik zei: 'Het lijkt mij een goed idee dat je dat voor haar doet, als verzoeningsgebaar' (Omer, 2011; Rodenburg, Breugem, & De Tempe, 2010).

Na de eerste week was er al duidelijk wat veranderd, het was rustiger geworden. Wel kostte het moeder moeite om haar eigen emoties te beteugelen. Maar dan ging ze bidden, ze was een gelovige moslima en ik stimuleerde dat. Gandhi ging ook vaak in meditatie voordat hij aan een geweldloze actie begon. De gesprekken met moeder voerde ik thuis. Ik gaf haar veel erkenning voor wat ze tot nu toe al gedaan had in deze moeilijke tijd van rouw. Ik gaf haar ook praktische adviezen die passen bij de houding van nieuwe autoriteit: 'Ga niet de strijd aan over haar zakgeld, geef het gewoon, gebruik het niet als drukmiddel, vermijd iedere vorm van dwang of chantage, het gaat niet om het winnen, maar telkens om het aanwezig zijn als ouder. Help haar met haar kamer opruimen, maar vraag hoe ze dit de volgende keer zelf kan doen en wacht op antwoord.'

Kleine positieve dingen gebeurden er: dochterlief schold minder, ze zei af en toe dank je wel en goedemorgen. Toen kwam er een kink in de kabel. In de kerstperiode had ik drie weken geen contact met het gezin en in die periode was de situatie enorm geëscaleerd. In het nieuwe jaar had ik met moeder, dochter en de gezinsvoogd opnieuw een gesprek.

Moeder wilde haar dochter het liefst uit huis plaatsen, maar dochter wilde niet. En ik stelde voor om opnieuw te beginnen, stap voor stap. Bij deze hernieuwde aanpak werd mij het circulaire patroon nog duidelijker. Moeder en dochter zaten gevangen in een symmetrische 'bekijk-het-maar-cirkel'. Moeder was afwezig in de opvoeding, stelde geen eisen aan haar dochter en vroeg niets, waardoor dochter de puinhoop steeds groter maakte. Dan ontplofte moeder ten slotte en ontstond er een complementaire escalatie. Voor de lieve vrede deed dochter dan iets, maar moeder was uitgeput en bleef afwezig als moeder, en zo herhaalde de escalatie zich.

In het bijzijn van moeder en dochter tekende ik dit cirkelvormige patroon. De dochter snapte het uitstekend, moeder iets minder, maar begon wel direct actief te worden; ze kreeg het voor elkaar dat de dochter haar mobiel uitliet tijdens het gesprek. De dochter moest daarbij nerveus lachen en zei: 'Ik ben niet gewend dat mijn moeder iets zo rustig aan mij vraagt.' Dit was het begin van een positieve interactiecirkel.

Reflectie

In beide casussen was het opereren op de grens van veiligheid voor zowel ouders als kinderen als de behandelaar. Bij deze methodiek kies je als

Nieuwe autoriteit in de jeugdhulpverlening

behandelaar net als ouders voor de rol van 'nieuwe autoriteit'. Door het tonen van aanwezigheid en betrokkenheid, het aangeven van grenzen en door het geraakt worden en vragen stellen, sta je model voor ouders en kind (Bom, 2009). Je accepteert het gewelddadige gedrag niet en je blijft nabij en volhouden, wat er ook gebeurt.

Vaak zie ik in de gezinnen waarmee ik werk dat de ouders het gedrag van hun kind als onvermijdelijk beschouwen. Ze hebben het opvoeden opgegeven. In de maatschappij wordt wel eens gezegd dat het de terreur van de kinderen is, maar ik vind de 'afwezigheid' en de agressie van sommige ouders ook een vorm van terreur. Het is een uitdaging aan ons hulpverleners om deze patronen naar boven te halen en ze helpen te doorbreken. Binnen mijn eigen werkveld zou deze methodiek goed toepasbaar zijn bij die gezinnen waarbij de kinderen (gesloten) residentieel geplaatst worden.

Bij het bespreken van de casussen lag de focus op de interactiecirkels en ben ik niet verder ingegaan op de mogelijkheden van een ondersteunend netwerk. Bij de tweede casus was het netwerk minimaal. Moeders familie zat in Indonesië, moeder schaamde zich om hulp te vragen en vanuit de moskee heb ik niemand kunnen traceren. Hier zou de methodiek van het familienetwerkberaad (FNB; Portengen 2008) ingezet kunnen worden, waarmee ik positieve ervaringen heb. Het FNB is een speciaal ontwikkelde module waarbij gezinsleden samen met een speciaal opgeleide hulpverlener in drie fasen met het netwerk een plan maken om problemen op te lossen. In de tweede casus zou dat een prima ondersteunend hulpmiddel zijn geweest om deze alleenstaande weduwe te helpen. De verbinding van de methodiek 'nieuwe autoriteit' en het familienetwerkberaad kan wellicht een mooie bijdrage leveren aan de evolutie van deze krachtige opvoedingsstijl.

Aad Tijssens is sociotherapeut/inrichtingswerker en systeemtherapeut, in die laatste functie werkzaam bij de afdeling Therapeutische Gezinsbehandeling van Parlan te Alkmaar en Heerhugowaard. E-mail: aadtijssens@kpnmail.nl.

Literatuur

Bom, H. (2009). Identiteit en autoriteit – Een contextuele benadering. <i>Systeemtherapie</i> , 21(1), 4-14.	32(3), 221-226.
Lawick, M.J. van (2006). Ouders in gewelddeloos verzet. <i>Tijdschrift voor Psychotherapie</i> ,	Omer, H. (2004). <i>Nonviolent resistance – A new approach to violent and self-destructive children</i> . Cambridge/New York: Cambridge U.P.
	Omer, H. (2007). <i>Gewelddeloos verzet in gezinnen – Een nieuwe benadering van gewelddadig</i>

Nieuwe autoriteit in de jeugdhulpverlening

- en zelf-destructief gedrag van kinderen en adolescenten.* Vertaling van Omer (2004). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Omer, H. (2011). *Nieuwe autoriteit – Samen werken aan een krachtige opvoedingsstijl thuis, op school en in de samenleving.* Amsterdam: Hogrefe/MoleMann.
- Portengen, R. (2008). *Werken vanuit sociale netwerkstrategieën – Werkboek bij de basis- training.* Ouderkerk a/d Amstel: Topic.
- Rodenburg, L. (2012). Beyond behaviour - Non violent resistance. *Systeemtherapie*, 24(1), 43-45.
- Rodenburg, L., Breugem, H., & Tempe, J. de (2010). Ik laat je niet los – Een gestructureerde methodiek voor 'nieuwe autoriteit' van Haim Omer. *Systeemtherapie*, 22(3), 148-164.